

84(2=карв)7-5
Д30

кар'чизу

Джаубаланы Хусей

**СИБИЛ
НАРТЛА**

Джаубаланы Хусей

СИБИЛ НАРТЛЯ

ТАУРУХ

Халкъ айтыулары тамалында

Китабны суратларын
МИЖАЛАНЫ УМАР САЛГЪАНДЫ

Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бВлюмю
Черкесск 1990

Юренеди турмушха,
Чемерликге, джумушха...

Ол нартланы къызлары,
Сыйлаб ана сырлары,
Толудула намысдан,
Баш сакълайла ырысдан.

Адеблилеле, тириле,
Чырайлыла, нюрлюле,
Айтылырлай джомакъда,
Ингичкебел омакъла.

Накъут кийим кийгенле,
Джыр-тепсеу да суйгенле,
Барысы да — кямарлы,
Джюзюклери —
джаухарлы...

Джурт толуду
байлыкъдан:
Сюрюулери — джайлыкъда,
Тирменлери — къобанда,
Хазналары — дорбунда.

Ол дорбун а — сейирлик,
Ич байлыгъы ёмюрлюк,
Кеси тамам ташада,
Эшиги да — ташладан.

Тюбю джезли, кюмюшлю,
Башы алтын юлюшлю,
Къабыргъала налмаздан —
Дуу джанады таймаздан.

Ичинде уа — иштенек,
Мында джокъду эринчек,—

Къуюлады берекет,
Сауут-саба, харакет.

Накъут Дорбун деб анга,
Эслетмейин душманнга,
Аладыла хазнасын,
Чырт сездирмей тахсасын.

Къарт Дебекди къарауул—
Ышангылы сакълауул
Кёргюзеди селенлик,
Акъыл-оюм теренлик:

Ансыз чыртда бир инсан
Джукъ алалмаз
дорбундан, —
Олду амал табалгъан,
Эшик ачыб джабалгъан...

Къала Тауда ма былай,
Джурт татыуну ангылай,
Джашайдыла ийнамлы,
Динли, тинли, ийманлы.

Ох дейдиле бирлешиб,
Насыб-къууанч юлешиб,
Сибилчиди бачама,
Саны, кючю — къадама.

Къолу ташны ууатыр,
Ётю сууну къайнатыр,
Миннген аты — джелтутар,
Джаясы уа — ючатар.

Ышаргъаны джылытхан,
Къаш тюйгени сууутхан,
Илячинча джитикёз,
Атасыча акъылсёз.

Сен атасын сора эсенг,
Хапар нзлеб къарай эсенг,
Мен аны да айтайым,
Эртделеге къайтайым.

Эртде-эртде, къалапеле
Заманладан къала-келе,
Кечингенди эки джан —
Минги бла Ариусан.

Тау тубюнде тюзню сайлаб,
Джазыуларын анга байлаб,
Къураб тийре-джамагъат,
Тургъандыла аламат.

Ала суйген санагъатла
Болгъандыла ма бу затла:
Сабанчылыкъ, малчылыкъ,
Уучулукъ эм балчылыкъ.

Бал десенг а — дары,
балхам,
Кюсер кибик хар бир адам,
Къауузу да — къолайлы,
Этер кибик борбайлы.

Байлыкъ ёсе кюнден
кюннге,
Эл кериле кенгден кенгнге,
Джашау бере ышанчны,
Сезгендиле къууанчны.

Гитче элчик, бир халкъ
болуб,
Тынчлыкъ табыб, эркин
солуб,
Тырмашханды тенгликге,
Тюзлюк бла бирликге.

Башхалагъа уруш ачыу,
Уруш ачыб, ёлюм чачыу
Бир заманда, бир чакъда
Болмагъанды ол халкъда.

Оноу эте тулпар Минги,
Джан инджитмей садакъ-
сюнгию,

Къораб къайгъы,
харамлыкъ,
Ёсе эди адамлыкъ.

Ёзге бир джыл бушуу
джетиб,
Джарыкъ халкъны мыдах
этиб,
Теблей элни къууатын,
Къатылады огъартын:

Джаханим кюч, къайнаб-
бишиб,
Мийик тауну башын тешиб,
Къуюлады шоркъулдай,
От къобаны боркъулдай.

Джел да ура чойресине,
Кюн тутулуб, джерни

юсюне

Къотарылыб бир джанла,
Боладыла джыланла.

Джанган суудан тогъуб
ала,

От бюркерча таджал бола,
Хахай эте, тууайлай,
Айныйдыла джууалай.

Чынг алгъа уа бери ётген,
Шугутлагъа бийлик этген
Джелмауузду, Джелмаууз,
Излегени — бал, къаууз.

Ол себеден джыланлары
Элни аллай дарыларын
Ташыйдыла джутлана,
Кеслери да къутлана.

Джелмауузгъа ташый
балны,

Иче-тогъуй адам'къанны,
Сюедиле юйрерге,
Бу джуртланы бийлерге.

Къуугъун, бушуу кириб
элге,

Халкъ джыйылыб таша
джерге,

Башланады кенгешну,
Мадар излеб сёлешиу.

«Мен да сизлей болдум
такъыр, —

Дейди Минги, къоба
сабыр, —

Тауусулуб тёзююм,
Джетди тебрер кёзююм.

Бюгюн, алыб Ариусанны,
Бирикдириб джанны-
къанны,

Тау тёппеге ёрлейим,
Иянсалыкъ борч тёлейим :

Сакълар ючюн элибизни,
Къурман бола, кесибизни
Буз гыйыла этейик,
От тешикни битейик.

Джашымы уа къоя сизге,
Ышанама юлгююзге:
Ёсюб, кёрюб болумну,
Алсын мени орнуму.

Кесим демей, джараб
халкъгъа,

Аны сыйын, сырын
сакълаб,

Къыркъ джылында
юйленсин,

Келинлик да билинсин :

Кюнкъыз, анга нюрюн тёге,
Болсун керти джашау
нёгер,

Керек кюнде джакъласын,
Биргесине атласын...»

Алай айтыб, тулпар Минги,
Джюрегине борчу сингиб,
Ариусан бла биргелей
Тау тёппеге миннгенлей,

Къучакълашыб тамам
къаты,

Бугъой болуб, бузлаб-
къатыб,

Джабадыла тешикни,
От-джаханым эшикни.

Бюгюн бютеу сибилле,
Къозгъалгъанча чибинле,
Чыгъадыла арагъа,
Сыйлы тойгъа къараргъа.

Къобузчула келишиб,
Тартыу согъа бирлешиб,
Той барады къалада,
Къан ойната санлада.

Харсны тамам къыздыра,
Талпыу отну джандыра,
Сёл этмейин тексеуню,
Сынайдыла экеуню.

Биреу — джигит Сибилчи,
Экинчи уа — келинчик,
Барадыла сюзюлюб,
Сау эл къарай тизилиб.

Джашны аякъ алышы —
Тауда шоркъа чабышыу,
Къызны стемей тизиую —
Дуадакъны джюзюую...

Арлакъда уа — тепсиле,
Ашны-хантны кёбсюне,
Люуюлдейле бююлюб,
Джерге-джерге ийилиб.

Нартла, тартыб бозадан,
Джюреклере къозгъала,

Ушакъ бла алгъышны
Айтадыла табышлы:

— Алан, — дейди
биреулен, —

Кёз алмайма келинден:
Къууанама шартына,
Кюнкъыз дейле атына.

Аны нюрлю къарамы —
Оллахий да адамы! —
Сослан ташны эритир,
Джансызны да тирилтир...

— Тюз айтаса, оллахий,
Билляхий да таллахий, —
Болсун эрге ийнакъчы,
Табсын анга садакъчы...

— Сибилчи уа, Сибилчи!
Олду бизде биринчи,
Олду буугъан къапланны,
Олду озгъан атланы!

Уллу доммай бугъаны
Бойнун буруб къойгъаны
Чырт кетмейди кёзюмден,
Къорамайды эсимден...

— Сен да тюзе, оллахий,
Билляхий да таллахий, —

Сонгура... — деб сѣлешген,
Къараб эски каришге,
Болур болмаз сериуюн,
Сѣз табады кѣзуююн.

— Сокъур болгъан
аждагъан,
Ичи къайнай ачыудан,
Бир зат тюшюб эсине,
Турду эшик юсюне.

Тохтатмайын хахайын,
Тангнга дери, сагъайыб,
Сакълаб чыкъды
къадалыб,
Босагъагъа томалыб.

Эртденнгиде малларын,
Сылаб-сыйпаб санларын,
Бирем-бирем чыгъарды,
Арыб-талыб къызарды.

Сора дорбун тинтерге,
Эшик-тешик битерге,

Уллу ташны кѣлтюрдю —
Тиш чанчылыб ѳкюрдю.

Сибилчи уа олсагъат,
Эс джыйгъынчы ол налат,
Сыбдырылыб джанлады —
Эмегенни онлады...

— Тюз айтаса, оллахий,
Билляхий да таллахий! —
Деб джасайла ушакъны,
Ийнандыра къонакъны...

Хар арбазда, ныгъышда
Бурчакъ джауа алгъышла,
Махтау-сый да берилиб,
Той барады 'керилиб.

Сибилчини элинден
Насыб кетмез ѳмюрде,
Дейбиз биз да, къууана,
Чомарт къолдан сыйлана.

Къала Таудан барыб узакъ,
Барды таша, терен

къулакъ.

Анда джашай, Бурунгук
Кёргюзеди худжулукъ.

Кеси — кёсе, джери —

тарыкъ,

Саны десенг — тамам

арыкъ,

Къаура бутлу къоланбаш,
Къысыкъ кёзлю

джаланкъаш.

Барды аны энчи шарты,

Хар инсан да эслер заты:

Есдюргенди бурунну —

Беш къарышдан узунну.

Сюеклерин чыкъырдата,

Кеси кесин дынгырдата,

Кюнде къатхан терилей,

Айланады бёрюлей.

Кюсегени — патчах мухур,

Аны кюсей, болду къотур,

Джелмауузду нёгери,

Бек ышанган эгери.

Байлыкъ ючюн ёлюб

къалыр,

Джанын бериб, аны алыр,

Тюшю, тюню — хазнада,

Ырысхыда, казнада.

Барды бийли чибинлери,

Балдан толу четенлери,

Кёбдю, дейле, алтыны,

Джокъду, дейле, къатыны.

Инсанланы этиб джалчы,

Къатылады ачы-ачы.

Тёгерекде элlege,

Джюзлеге эм минглеге.

Джелмаууз а — сегиз

башлы,

Сегиз кёзлю, сегиз

къашлы —

Юч пилден да уллуракъ,

Къарыулуракъ, онглуракъ.

Джерде кибик,

суутун чабар,

Учаргъа да амал табар,

Билген заты — харамлыкъ,

Хар атламы — заранлыкъ.

Къарын ичи — отдан толу,

Аны барды джюз бир

къулу —

От къусуучу джаманла,

Джийиргеншли джыланла.

Юч башлыла — ол
къуджурла,

Эгет, джаллат
отджаудурла —
Къалач буруб къуйрукъну,
Сакълайдыла буйрукъну.

Сыйлы кёрюб
худжулукъну,
Кёсе, арыкъ Бурунгукну
Бек сюеди Джелмаууз,
Бергени ючюн бал, къаууз.

Бир кюн, этиб аны разы,
Къара кючге, отха базыб,
Урлагъанды бир къызы —
Джарыкъ джаннган
джулдузну.

Сора кёсе, тузакъ ишлеб,
Тёгерегин къурчлаб-
кючлеб,
Джашасын деб джерсиниб,
Джашыргъанды джесирин.

Хар ыйыкъда ары джюрюб,
Кукаланыб, эрке кюлюб,
Джалынады ариугъа —
Гюл тюрсюлю Аругъа.

Ол а, сезиб гызманлыгъын,
Билиб алай болмазлыгъын,
Айтыб алдау сёзлени,
Ойнатады кёзлени.

«Санар ючюн къатынынга,
Бошла мени
алтынынга», —

Деб созады заманны,
Табыб бек тюз амалны.

Хо деялмай ма ол затха,
Башын сугъуб сагъыш
чарсха,
Термиледи Бурунгук,
Салындырыб бурунну.

«Къолумдады, къачыб
кетмез,
Тёзюм мени мыдах
этмез», —

Деб тутады узакъда,
Ташадагъы тузакъда.

Гызманлыкъ а, учундуруб,
Аргуну да унутдуруб,
Кюсетеди тоноуну,
Хыйла, мурдар оноуну.

Сибиллени тахсаларын —
Дорбундагъы
хазналарын —

Энчилерге аллана,
Джол излейди ойлана.

Джелмауузну этиб
къонакъ,

Сёлешеди омакъ-омакъ,
Бал, къаууз да ашата,
Чагъыр къуюб джаншата.

Багъалата къонакъ кесин,
Эштдиреди хыйла сёзюн:
«Терилтейик Дебекни,
Ол къаранчха бёгекни.

Нартла чыртда билмез
кибик,
Элдеи киши кёрмез кибик,
Келечиле нейик,
Рысхы-байлыкъ теджейик.

Къарт Дебекчик
терилгенлей,
Бай болургъа
термилгенлей,
Биз ачарбыз эшикни...
Бир алдайыкъ эшекни...»

Андан сора тогъуз адам,
Кеслерине базыб тамам,
Кириб джинли иннетге,
Тебreyдиле Дебекге.

Барсала да тогъузаулан,
Къайтыб келмей джангыз
бир джан,

Боладыла антсызла,
Ишни бура табсызгъа.

Эгет бла гызмаи кёсе,
Джюрекледе ачыу ёсе,
Сакълайдыла итлениб,
Сибиллеге дертлеииб...

Дерт ууланыб таулу элге,
Алай бла заман кёлге
Тогъуз ай да саркъдыла,
Тарих болуб акъдыла.

Тенгле, кёруб Сибилчини,
Изледиле суйюмчюлюк:
Джаш туугъанды, дедиле,
Деу уланды, дедиле.

Машалла деб, махтадыла,
Ёрюзмек деб атадыла
Къала Тауину иартлары —
Эм огъурлу къартлары.

Бир къяягъа дженгил
ёрлеб,
Юч садакъны бирден
джерлеб,
Джибереди душманнга —
Ол юч башлы джыланнга.

Тийиб атхан садакълары,
Отджаудурну тамакълары
Къаладыла джабылыб,
Джанадыла къабыныб.

Сора джылан, дингиз
болуб,
Ызы къандан, отдан толуб,
Тёнгереиди энишге,
Бурунгукга бешишге.

Эл къатына тюшгенинде,
Къара кюйюб бишгенинде,
Хар нени да билиучю
Джигит, ёхтем Сибилчи

Аны ичин къотарады,
Уулу ётюн чыгъарады
Садакълагъа джагъаргъа,
Хар ургъанын джыгаргъа...

«Быллай садакъ, этге
кириб,
Джанарыкъды кюкюрт
кибик», —
Деб, тюзете дженглерин,
Юретеди тенглерин...

Кёсе, джетиб
Джелмауузгъа,
Анга элтиб балауузла,

Оигарыкъча джалыннган,
Джалбарады джангыдан.

«Бир отджаудур —
джангыз джазыкъ —
Сибиллеге этди азлыкъ,
Энди джыйыб кёбюрек,
Джиберейик теркирек», —

Деб, болумну бирге сюзюб,
Джыланланы бютеу
джюзюн,
Тизиб-тизиб сафлагъа,
Иедиле чатлагъа.

Ол чатлада бираз солуб,
Барысы да, бирден къобуб,
Минги Тауну башына
Учадыла, басына.

Джаханим кюч тешик
керсин,
Ичибизге отлукъ берсин,
Деб, сасыта кёклени,
Къазадыла тёппени.

Алай къаза, ачыб къаугъа,
Баш джанындан
Къала Таугъа
Къусадыла кёсеуле,
Болуб мурдар эзеуле.

Аны эслеб, сибил нартла
Юйлеринден чартлаб-
чартлаб
Чыгъадыла, сагъайыб,
Ачыуланыб, мынгайыб.

Сибилчи да, джерлеб
садакъ,
Дюлдюр атха миниб
джайдакъ,
Атылады бетджаннга,
Бой бермезге душманнга.

Кюнкъыз, таугъа джити
къарай,
Эки этегии аяз тарай,
Тилек тилеб тейриден,
Кёз алмайды эринден.

Аны нюрю бола асыу,
Джетмез кибик ачыу-
джарсыу,
Джараб кючню къатларгъа,
Болушады нартлагъа.

Ала къая къучакъладан
Къуйгъан садакъ
бурчакладан
Отджаудурла бютеулей
Джанадыла ёртенлей.

Элдегиле, аны кёрюб,
Джигитлеге махтау бериб,
Айта хорлам джырларын,
Башлайдыла тойларын.

Джыланланы къыргъан
джашла,
Джюрекледе къууанч
джашнай,
Элге джетиб ашыгъыш,
Айтылады бу алгъыш:

•Таркъаймасын
ийманыбыз,
Чайкъалмасын
ийнамыбыз,
Бирлик хаман онгласын,
Шугутланы хорласын!

Бушуу кирмей тыбырлагъа,
Заран джетмей
къабырлагъа,
Юлгю болсун сырыбыз,
Джарыкъ чыкъсын
джырыбыз!

Насыб бер деб элибизге,
Табынайкъ тейрибизге,
Душманнга уа — элия,
Атасына — голия!

Сибилчи да — тамадабыз,
Бизни бирлик
къадамабыз —
Тас этмейин къууатын,
Толуб кёрсюн муратын!

Кюнкъызгъа да махтау
элден —
Кёз къарамы ийген
нюрден
Эр, бурулуб таджалгъа,
Бой бермейди аджалгъа.

Ёрюзмек да ёсюб онгсун,
Атасына ушаш болсун,
Джаула бла сермешде,
Тюзлюк ючюн кюрешде!»

— Сора чакъыр Байчыны.
Алдамаса, къапчыгъы
Джаны саулай алыныр,
Кёргюнчлюкге тагъылыр.

Алдаб къайтса ызына,
Бошлукъ бериб къызына,
Джиберирме элине,
Сен кюйдюрген юйуне...

— Таб амаллы
джангылмаз,
Андан хорлам
джанламаз,—
Деб кюледи Джелмаууз,
Этда тилей бал-къаууз.

* * *

Сынасам да азаблыкъ,
Къызым табсын азатлыкъ,
Деиди Байчы, алдана,
Гюнах джолгъа атлана.

Анда юч кюн ашырыб,
Къайтыб келиб ашыгъыб,
Сылай талгъан санларын,
Ол айтады хапарын:

— О Бурунчук
джюйюсхан,
Къала Таугъа чабышхан
Джюз отджаудур,
джилтинлеб,
Кюйгендиле тютюнлеб.

Базыб хыйла чотлагъа,
Бош чабасыз нартлагъа: .

Бек кючлюдю тинлери,
Биригиудю динлери.

Алыб къолгъа джаяла,
Ерлеселе къаягъа,
Сизге ийне бурчакълай
Къуюлурла садакъла.

Сейирдиле окълары,
Барды уулу отлары,
Тиер-тйимез джаныучу,
Эки эшикни джабыучу...

Сен болурлай зауаллы,
Сибилчини — халалны —
Башхам болмай

фасыкъдан,
Алдасам да къартлыкъда,

Къайтырыкъды эсгериб,
Сизге бошлай аскерин...
Тийме сибил халкъына,
Къой, ийманы хакъына...

— Тыйчы джаншакъ
тилинги!

Ол алданган телени,
Сен къарарча сейирге,
Биз алырбыз джесирге,—

Деб, чюйюрюб бурунну,
Къутурады Бурунчук,
Дерт джилтинле чакъдыра,
Джелмауузну чакъыра.

Ол да, къызыб, кёллениб,
Терк джетеди джерлениб,
Анга атлыкъ этерге,
Къала Таугъа элтирге...

Учуб ары келгенлей,
Нарт чеклеге киргенлей,
Тинтиб жарны-урбунну,
Табадыла дорбунну.

Сора, къуджур джёткюре,
Къоркъутурча джекире,
Эшик къагъа сескекли,
Излейдиле Дебекни.

— Ачыб накъут юйюнгю,
Таны джангы бийинги,
Ачсанг, болур юлюшонг —
Алтынынг эм
кюмюшонг, —

Дейди кёсе, тепчилдей,
Узун бурну сенгилдей.
Къарт Дебек а онгдурмаз,
Алдагъанда оздурмаз:

Бууар амал этилиб,
Чырта болмай экили,
Эшик ачыб кенгине,
Чакъырады ичине.

Кезлик сугъуб
хурджуннга,
Кёсе, кире дорбуннга,
Юсдюреди татахны,
Ий деб элге пелажны.

Буйрукъ алыб,
Джелмаууз —
Сегиз башлы хадауус —
Учуб тауну башына,
Къонуб тёппе ташына,

Тиреб сегиз аякъны,
Кериб сегиз тамакъны,

От къусады къыгчыра,
Кийиклени къачыра.

Къала Тауда къалгъанла,
Ол кюн джакъсыз
болгъанла —
Анала эм сабийле,
Бек къартайгъан
сибилле —

Джаугъа буруб эслерин,
Къорууларгъа кеслерин,
Сингедиле чегетте,
Джаргъа, таргъа, индексге.

Кюнкъыз, базыб эрине,
Ол къайтыр деб элине,
Бек сакълайды ашыгъа,
Белляу айта джашына.

Сора — къара сейирге! —
Бир зат болуб сабийге,
Созулады къымылдаб,
Тюш кёргенча мурулдаб.

Бир сагъатны ичине,
Базар кибиб кючюне,
Бурулады гёджебге,
Къапланджюрек бёгекге.

Бир тапчаннга таяна,
Кёз иеди джаягъа —
Ол къалгъанды аккадан,
Бек эртдеги чакъладан.

Аны алыб акъыртын,
Хар несин да джангыртыб,
Сылаб-сюртюб ийнакълы,
Этиб сегиз садакълы,

Турмайым деб кечиге,
Ерлеб къяя джитиге,
Къараб ассы душманнга,
Терк алады ышаннга.

Тири болуб аталай,
Джангыз кере атханлай,

Сегиз садакъ къабылыб,
Сегиз тамакъ джабылыб,

Тёнгерейди Джелмаууз,
Излемезча бал-къаууз,
Джаудурмазча отланы,
Джокъламазча нартланы.

Деб бачама, къараб ёрге,
Алланады сермеширге,
Садагъына узала,
Бети-къуту къызара.

Ол джаясын алыр-алмаз,
Анга садакъ салыр-салмаз
Кюнкъыз, чыгъыб арагъа,
Ышарады алагъа.

— Бу джашынгды, —
дейди ана,
Тюбешиуге бек къууана, —
Сени къыйын кюнюнде,
Къарыу алыб тинингден,

Тау хауадан эркин солуб,
Бир сагъатха уллу болуб,
Къоркъмай, алгъа атлады,
Джуртну джаудан
сакълады.

Атханында сегиз садакъ,
Джелмауузда сегиз тамакъ
Джабылдыла олсагъат,
Тохтай къанлы къазауат...

Сагъыш басыб,
сен да онгдунг,
Замансылай чал да
болдунг
Талай кюнню ичине —
Татыгъанды кюнчюнге.

Джарсыгъанынг
уланынга —
Бешигинде тургъанынга —
Джетиб, къыйнаб
джюрекни,
Этген эди сескекли.

Сен чал бола, ол да ёсе,
Къыйынлыкъны белден
кесе,
Бир-биринге чабдыгъыз,
Джюрек хошлукъ
табдыгъыз...

— Къалгъанлыкъгъа
менден кенгде,
Сен, Ёрюзбек, керек кюнде
Бирге бола билалдынг,
Ийнамыма киралдынг!

Къыйын чакъда турмай
артха,
Мен джарадым
элге-джуртха,
Энди сенсе къууанчым,
Тамблагъа ышанчым.

Бол бачама нартларынга,
Къулакъ ийиб
къартларынга,
Оюмларын багъалат,
Къууанырлай
джамагъат, —

Деб Сибилчи махтау бере,
Джаш да аны сыйын кёре,
Къарайдыла
Кюнкъызгъа —
Насыб, тыбыр
джулдузгъа.

— Ай, аперим Ёрюзбекге,
Ол туугъанды игиликге, —
Дейле нартла, ышара,
Разы бола, ышана.

Къаушатылыб джаулары,
Тынчлыкъ табыб таулары,
Кийиб омакъ кийимле,
Джарыйдыла сибилле.

Келиб элни тѳрюне,
Бирликлери кѳрюне,
Разы бола къадаргъа,
Сингедиле хапаргъа.

«Алан, бизни Сибилчи»,
Деб сѳлешсе биринчи,
«Келинчик а, келинчик»,
Деб къошады экинчи.

«Ёрюзмекни юлгюсю»,
Деб махтаса ючюсю,
«Садагъы эм сюнгюсю»,
Деб башлайды тѳртюсю.

Бири аны сагъына,
Бирси мынга табына,
Биз да, барын ангылай,
Ох этебиз тынгылай.

Къарт Дебек да, къууана,
Чамы чамгъа чулгъана,
Къаратады кесине,
Эс бѳлдюре сѳзюне:

«Эй, Ёрюзмек пелиуан,
Хапарыма бир къууан:

Мен да, кириб къаугъагъа,
Джомакъ этдим саугъагъа.

Ма былайды джомагъым:
Дорбундады къонагъым,
Барды энчи затчыгъы —
Бурнунданды атчыгъы...

Тюз джууабын табалсанг,
Алай эсли болалсанг,
Сеникиди къочхарым —
Ол джаубѳдек мухарым.

Билмесенг а, элинги,
Суйген сибил джеринги
Теджериксе, оллахий,
Билляхий да таллахий»...

Джаш да, суймей безирге,
Тюшгенме деб «тазирге»,
Керти бола адетге,
«Эл береди» Дебекге.

— Манга берген элинги,
Саугъа этген джеринги
Игилиги бериде,
Аманлыгъы кериде.

Неди десенг — бурхучукъ,
Тынч турмагъан
худжучукъ.

Кѳрсенг анда бурунну,
Бизни Накъут Дорбунну

Толтургъанды, оллахий,
Билляхий да таллахий...
Кел да, ары бир къорат,
Сейирине бир къарат...

— Сау бол,
Дебек къарнашым,
Сау бол,
иннет джолдашым:
Сездим эсе мен бир джукъ,
Зар иннетли Бурунгук

Хазнабызны тонаргъа,
Тонаб дженгил къораргъа,
Кезлик алыб къолуна,
Сугъулгъанды дорбуннга.

Сен а, табыб амалны,
Байлагъанса джаманны,
Къобмаз кибик экинчи, —
Дейди анга Сибилчи.

Сора, кюкю къатыла,
Чам-накъырда айтыла,
Тебрейдиле дорбуннга,
Къарайыкъ деб буруннга.

Дебек, ачыб эшикни,
Кериб къан тешикни,
Къууанч теге кёзлери,
Чакъырады ичгери.

Тюз оргада — иштенек.
Олтурушуб тегерек,
Ишлейдиле устала,
Эринчеклик къыстала.

Арлакъда уа, мюйюште,
Бир кёсечик кюмюште

Ынгъгъхайды сойланыб,
Къолу-буту байланыб.

Ой, бурну уа — бурункой,
Алай узун, мазанкой —
Джабыб саулай джегенни,
Кюдюреди кёргенни!

— Сюеклеринг дыгъырдай,
Юсде теринг дынгырдай,
Еле-ёле арыкъдан,
Къача-бугъа джарыкъдан,

Сен излединг аманлыкъ,
Къызындырыб
джыланлыкъ,
Болдунг былай ёледжек, —
Деб тебеди Ёрюзмек.

— Джойма, разы этейим,
Алтыныма элтейим,
Къолгъа алыб бир челек,
Юлешейик ёлчелеб...

— Огъай, — дейди
бачама, —
Ууахтынгдан къачаргъа
Джокъду чыртда
мадарынг,
Бек къысхады
къадарынг...

— Да сонгура Аргуну —
Эм нюрлюню, ариуну —
Джюрегимден атайым,
Алтынынга сатайым.

Тар тузакъда сынсыта,
Джангызлыкъда
джарсыта,

Андан сора Ёрюзмек,
Кюн да бата, кечирек,
Джая алыб кьолуна,
Атланады джолуна.

Джолу тюлдю белгисиз,
Ол барады ишексиз
Кьутхарыргъа Аргуну —
Эм нюрлюню, ариуну.

Бола ашхам къарангы,
Аллына бир ауангы
Чыгъыб къалыб
сынчыкълай,
Соруулайды ынгычхай:

— Базгъан кибик кечеге,
Нек чыкъгъанса кечиге?
Тюзлюкмюдю элтгенинг,
Не берликди эртденинг?

— Билмеймисе энимден —
Мен келеме Сибилден.
Ёрюзмекме — бачама,
Чыкъдым тузакъ чачаргъа.

Сен а, турмай тынчайыб,
Къаранчхалай чончайыб,
Нёгер болуб кьюушуулукъ,
Нексе былай бушуулу?

— Байчы дейле атыма,
Бир бедишли затыма
Керехатсыз шерият
Бере болур ирият:

Мени кёсе Бурунгук,
Бар да эт деб худжулукъ,
Ийген эди алдаргъа,
Алдаб, сизни къармаргъа.

Этиб аллай пелакны,
Мен болгъанма гюнахлы,
Энди кеч деб тилейим,
Джарар мадар излейим...

— Айт сёзюнгю теркирек,
Деб сакълайды Ёрюзмек,
Къулакъ ийиб сагъайыб,
Къалмасын деб
джогъайыб.

— Шимал джаны бир
джерде,
Къала кибик бир элде,
Джашай эди Аргучукъ —
Джазгъы гюлча ариучукъ.

Кёсе, аны джаратыб,
Эгет ийиб, урлатыб,
Алгъан эди джесирге,
Бийче этерге кесине.

Къорагъанлай баласы,
Елген эди анасы,
Атасы да Аргуну
Тауусханды къарыуну...

Ой, сёзлерим джутулуб,
Тил барады тутулуб...
Ол дуппургъа ёрлесенг,
Бир жарыкъчыкъ
эслесенг... —

Деб, кёргюзе алайын,
Аджал бутаб борбайын,
База ахыр тилекге,
Тёнгерейди индекге.

Улан, аны басдырыб,
Атга джюрюш алдырыб,
Ёрлеб дуппур юсюне,
Джол излейди кюсюне.

Сора, эслеб бир жарыкъ,
Эрлай къораб арсарлыкъ,
Джюрюш къоша джюрюшге,
Атланады ёрюшге.

Барса — къалын чегетде,
Джар тюбюнде, этекде,
Сюеледи бир тузакъ,
Сакълай сегиз мыртазакъ.

Ол тузакъда кечине,
Терезеден кечеге
Къыз неди жарыгъын,
Джазыууна тарыгъыб.

Бир атханлай джандан,
Бошаб сегиз заядан,

Терк чабады бачама
Киритлени чачаргъа.

Алай этиб, Аргуну,
Эм нюрлюню, ариуну,
Чыгъарады тузакъдан —
Сууукъ, азаб къучакъдан.

Ойнай терек булчукъла,
Джырлай булбул
чыпчыкъла,
Къууанч джолну
башларгъа,
Кюн тиеди башлагъа.

Къайтыб келе ызына,
Кюйген элни кызына
Кёргюзюб бир обаны,
Джаш къозгъайды
джараны:

«Байчы эди бу джатхан,
Буду сени къутхартхан,
Ачыб джолну тахсасын...
Энди рахат джукъласын».

Къыз, тынгылаб хапаргъа,
Къабланады къабыргъа,
Джарсыу-бушуу къуюгъа
Кёз джашлары къуюла.

— Атам эди бу мени...
Ненча кюнню, кечени
Этиб турду джалчылыкъ,
Юйю-мюлю чачылыб.

Манга излей ашхылыкъ,
Сизге этди
къаршчылыкъ —

Анга кюйдю джюреги,
Санга джетди тилеги...

Кюннге бура кечени,
Бош кьутхардынг
сен мени,
Болуб бушуу тамызыкь,
Кюйдюрлюкдю
джангызлыкь.

Юз да джазыкь джанымы,
Сюегими-салымы
Сал атамы кьатына, —
Дейди Аргу, ахсына.

— Унут аллай оюмну,
Ангыла да болумну,

Бираз джый да эсинги,
Кьатдыр-тездюр кесинги.

Унутмабыз аланы —
Атанг бла анангы:
Шейит ёлюк болдула —
Санга джашау кьойдула.

Ийнан, энди бир бушуу,
Бир кьыйынлыкь
бир джарсыу

Сууукь кьолун сынатмаз,
Ма бююнча джылатмаз.

Анам этиб аналыкь,
Атам этиб аталыкь,
Зауукьлукьгьа бёлениб,
Сен джашарса кёллениб.

«Ой, джашасын келинибиз,
Толсун «амин» дегенибиз,
Юйю болсун сабийли,
Джазы болсун балийли...»

«Ерюзмек да —
сыйлы гёджеб —
Болуб турсун алай бёгек,
Къала Тауну джашната,
Душманланы къаушата...»

«Алан, боза чабыб башха,
Ачханды да мени ашха,
Аман залим бардырдым,
Джут ашхынны
къандырдым...»

«Мен да сенлей,
хадаууслай,
Балдан къаба
Джелмауузлай,
Гыбытымы толтурдум,
Ай, оздурдум, оздурдум...»

«Тохта ансы, къаба-уртлай,
Тепси тюбге
отджаудурлай
Бюркериксе отланы,
Илгендире нартланы...»

«Кёсечик а —
Бурунгукчукъ,
Ол фыргъауун
худжулукъчукъ —
Не къылады дорбунда?
Хапар айтчы бурнундан...»

«Ол а, — дейди Дебек,
къобуб, —
Ерюзмекге джесир болуб,

Алтын ишлей къулланыб,
Кечинеди къынланыб.

Тынчлыкъ бермей
малкёзлюго,
Эсленеди бетсизлиги —
Умут этиб алдаргъа,
Ышанады къадаргъа.

Хар кюн сайын,
сескеклениб,
Алтын-кюмюш кесеклени
Джутуучады балсыта,
Джазыкъ къарнын
джарсыта.

Ол себебден анда быдыр,
Элталмазлай эки къадыр,
Болуб тамам мазаллы,
Къыйналады зауаллы.

Атылгъынчы атланайыкъъ,
Атылса уа —
сакъланайыкъъ...
Келинчик да бир кёрсюн,
Анга налат бир берсин...»

Сора бютеу, туруб ёрге,
Тебрейдиле бирге-бирге
Ары—Накъут Дорбуннга—
Къараргъа деб къарыннга.

Барыб ары кирир-кирмез,
Къараб аны кёрюр -
кёрмез,

«Тарх» деб, халек
атылды —
Халкыгъа кюлюкю
къатылды.

Джазыкъ кёсе
Бурунгуздан,
Ол атылгъан
къантулукъдан,
Зыр деб алтын къуюлду —
Алах алай буюрду:

Терслик этген
терслигинден,
Итлик этген итлигинден
Табыучанды аджалны,
Джетиб аллай болджалы.

Сибил элге болуб къонакъ,
Къараб, кёрюб, этиб ушакъ,

Анга биз да ийнандыкъъ,
Тойларында сыйландыкъъ.

Аргу бла Ерюзмекге
Кёкден джауа игиликле,
Джашасынла зауукълу,
Биз болурлай таурухлу.

Минги Тау да, санын кере,
Деу нартлагъа мактау
бере,
Къалсын мамыр юлгюлей,
Турсун насыб белгилей!

Джаубаев Хусей Мухаджирович

СИБИЛЬСКИЕ НАРТЫ

Сказка

Для детей младшего и среднего школьного возраста

На карачаевском языке

ИБ № 2692

Редактор А. И. Кубанов. Художник У. Мижев. Художественный редактор Л. А. Асламова. Технический редактор Л. Т. Мирошникова. Корректор Р. И. Джубуева. Сдано в набор 13.11.89. Подписано к печати 26.12.89. ВУ 36793. Формат 70x90¹/₁₆. Бумага офсетная № 1. Гарнитура «Школьная». Печать офсетная. Усл. печ. л. 2,9. Усл. кр.-отт. 12,7. Уч.-изд. л. 3,1. Тираж 8.000 экз. Заказ 1171. Цена 20 коп. Ставропольское книжное издательство, Карачаево-Черкесское отделение, 357100, Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати. Ставропольское полиграфобъединение управления издательств, полиграфии и книжной торговли Ставропольского крайисполкома, 355000, Ставрополь, ул. Артема, 18.

---

84. Кар 2
Д 40

Д $\frac{4803280200 - 87}{М 159 (03) - 89}$ 70 - 90

ISBN 5 - 7644 - 0297 - 2

© Къарачай-Черкес бѣлюю,
Ставрополь китаб басманы 1990

